

Eucharistická úcta na kresťanskom Východe (Šiesta časť)

Lucia Laudoniu

17. októbra 2024 ✝ Cirkev

Listovanie v slovníku medicínskej latinčiny osvieži nejedného filológa. Tak napríklad, *umbilicus* nájdeme na ľudskom tele, ale aj v Ríme či v Delfách. Kto tipuje pupok sveta, *umbilicus mundi*, tipuje správne.

Maskulínium *umbilicus* (pupok) dalo meno aj okraju tyče, na ktorú sa v časoch antiky navíjali papyrové zvitky. Keď starí Rimania použili spojenie *ad umbilicum adducere*, chceli tým naznačiť, že niečo doviedli do konca. K záveru sa pomaly chýli aj náš miniseriál o eucharistických zázrakoch v cirkvách, ktoré prijali konštantínopolský obrad – a spolu s ním aj nektár grécko-rímskej kultúry.

Šiestu časť nášho cyklu o eucharistickej úcte v liturgickom živote východných kresťanov venujeme symbolike, genéze a významu gréckokatolíckeho zvyku prijímať Eucharistiю s rukami zloženými na prsiach a tiež starobylej byzantskej praxi bozkávania kalicha po svätom prijímaní.

Prijímanie svätých apoštolov, stredoveká byzantská freska.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Gogoľov duchovný testament

Západní kresťania, ktorí prežívajú vieru v tradičnom rímskom ríte, prijímajú sviatostného Krista na kolenách. V byzantskej tradícii je ekvivalentom latinského pokľaknutia pred sviatosťou úkon prekríženia rúk na hrudi. Odkiaľ sa vzal tento modlitebný postoj a aká je jeho symbolika?

Nikolaj Gogoľ sa v roku 1845 prechádzal uličkami Montmartru. Viac ako mondénny lesk parížskej bohémy ho však priťahoval lesk byzantských ikon. Gogoľ počas pobytu v meste na Seine denne navštevoval ruské pravoslávne bohoslužby. Tak sa zrodili jeho *Rozjímania o Božskej liturgii* (*Размышления о Божественной Литургии*), ktoré po prvý raz vyšli tlačou päť rokov po autorovej smrti. V Gogoľovom – nebojme sa povedať – duchovnom teste, ktorý nezaprie vplyvy postbyzantského mystika Mikuláša Kabasilu, stojí aj toto: „Veriaci s rukami skríženými na prsiach pristupujú jeden za druhým ku kalichu a horia pritom túžbou po Bohu a sú spaľovaní plameňom lásky k Nemu. So sklonenou hlavou si každý pre seba opakuje vyznanie Ukrižovaného.“

Telesný postoj, ktorý opisuje Gogol, predstavuje svätoandrejský kríž, tradične zobrazovaný v podobe písmena X. Skríženie rúk na prsiach je teda statické *signum Crucis* a jeho duchovné účinky sú rovnaké, ako účinky žehnania sa. Je to tiež určitý „duchovný zámok“, ktorý zabraňuje diablu útočiť na srdce komunikanta, keď sa približuje ku Kráľovi kráľov.

Tvar gréckeho písmena *chí* nám pripomína aj Kristovo meno, pretože *chí* je začiatkom christogramu (XP). Úcta ku Kristovmu menu má vo východnej spiritualite popredné miesto, ako dokázal už kardinál Špidlík a z pravoslávnej strany Kallistos Ware.

Gogol nezabúda zdôrazniť, že okamih svätého prijímania stojí „mimo času“ a „ničím sa neodlišuje od samej večnosti“. Keď sa literárne majstrovstvo spojí s náboženským citom (čo je tiež prípad citovaného *opuscula*), výsledkom sú aj takéto sugestívne metafory: „Kristus zostúpil so svojím telom do jeho lona (rozumie sa do bytosti komunikanta, pozn. naša) ako do hrobu, aby prenikol do tajnej studnice srdca, a potom vstal z mŕtvych v jeho duchu (v duchu prijímajúceho, pozn. naša) a uskutočnil tak v ňom samom (v kresťanovi, pozn. naša) svoj pohreb i svoje vzkriesenie.“

Archijerej (biskup) slúžiaci svätú liturgiu. Obraz Ivana Belského zachytáva čosi z monumentality obradov ruskej cirkvi.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Pristavme sa pri tomto myšlienkovom obraze. Gogol píše, že kresťan, ktorý je účastný svätého prijímania, môže byť pre eucharistického Krista hrobom (sme teda živé hroby!), v ktorom sa sprítomňuje Pascha. Keď však nežijeme podľa učenia Pána, naše srdce sa stáva Kristovým väzením.

Svätoandrejský kríž, ktorý vytvárajú naše ruky skrížené na hrudi, *in loco cordis*, môžeme preto považovať aj za symbolický odkaz na pečate na Kristovom hrobe. Pečate, ktoré zlomila „hyperhistorická“ realita vzkriesenia.

Od Chaldejcov po Muža bolesti

Gogoľove liturgické meditácie odhaľujú ďalší dôležitý aspekt byzantskej eucharistickej úcty, ktorým je pokora. Celkové držanie tela (prekríženie rúk, sklonenie hlavy, mierny úkon tela pri kontakte s eucharistickou lyžicou) má vyjadrovať našu poníženosť pred Bohom. O akej poníženosti tu hovoríme? Je to *humiliatio regalis* kráľovského syna, ktorý pokľakne pred trónom svojho otca v prirodzenej úcte, vediac, že jedného dňa bude otcova koruna zdobiť jeho hlavu.

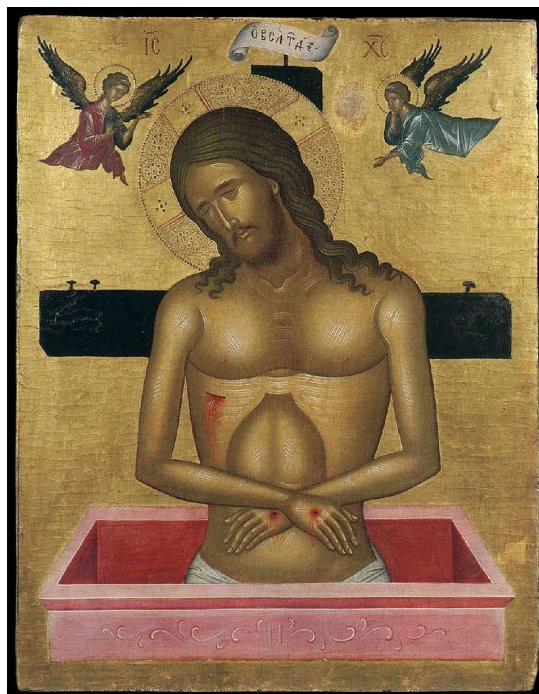
Prekríženie rúk na hrudi má v orientálnych kultúrach aj funkciu pozdravu a poklony. V liturgickom kontexte predstavuje postoj adorácie tvárou v tvár živému Bohu pod spôsobmi chleba a vína.

Zhrňme si možné významy gesta prekrížených rúk pred svätým prijímaním:

1. *staurogram* – svätoandrejský kríž, ktorý duchovne zamyká srdce komunikanta pred pôsobením Zlého;
2. *christogram* – mystické kladenie Kristovho Najsvätejšieho Mena na hrud' – *locus cordis*;
3. *sigillum* – symbolická pripomienka pečate na Kristovom hrobe, ktorá bola rozbitá vzkriesením, pričom Eucharistia pečatí náš život pečatou oslavy Boha;
4. *humiliatio regalis* – úkon kráľovského poníženia sa a pokory;
5. *adoratio* – úkon adorácie a poklony pred sviatostným Pánom na spôsob orientálneho pozdravu.

Postoj človeka s rukami skríženými na prsiach mal už v predkresťanských dobách hlbokú duchovnú symboliku. Chaldejskí astrológovia učili, že písmeno X vytvorené pozíciou ľudských rúk pripomína božský poriadok nebies. U Egyptanov sa tradovalo, že prekrížené ruky na hrudi znamenajú posvätné gesto boha podsvetia Osirida (singulár Osiris), ktorý bdel nad kolobehom života, smrťou a zrodením, viď. obrázok: <https://media.mythopedia.com/4ywQG32BLUWSizLBpAXSGH/bd86cc9dbe295cbb428df8c31fea28ad/osiris-egyptian-lord-of-the-underworld.jpg?w=960&q=50&fit=crop&ar=3:2&crop=faces,entropy&auto=compress,format>

Pozorné oko si všimne, že *Vir dolorum* na Turínskom plátne má jednu ruku prekríženú cez druhú, hoci nie na hrudi, ale decentne na podbrušku, viď. <https://www.researchgate.net/profile/Fabio-Crosilla/publication/287294012/figure/fig1/AS:614046894157826@1523411596837/Negative-frontal-image-of-the-Turin-Shroud-on-the-left-with-a-corresponding-manikin.png>

Pán Ježiš ako Muž bolesti s prekríženými rukami na podbrušku, rovnakú polohu tela vidíme na Turínskom plátne.

Zdroj: picryl.com

Anjelský postoj

Prví kresťania prijali prax pochovávaní mŕtvych s rukami zloženými na prsiach alebo na podbruší z Orientu. Tomuto gestu prisúdili aj trinitárny význam, keďže pozícia stretávajúcich sa rúk akoby opisovala trojuholník, starobylý znak Svätej Trojice.

O apoštolskom pôvode tohto zvyku svedčia aj dôkazy z východorímskej ikonografie. Na niektorých ikonách vidíme apoštolov, ako prijímajú Telo a Krv Kristovu s rukami zloženými v tvare svätoandrejského kríža.

S týmto zbožným gestom sa stretávame aj na niektorých ikonách anjelov a archanjelov, viď.

<https://i2.stat01.com/1/8962/89616644/075a3e/ieremiil-arhangel-18h24-srebro.jpg>

Do bohatého portfólia duchovných významov tohto modlitebného gesta treba zahrnúť aj túžbu podobať sa anjelom. Nebeské mocnosti s christogramom na hrudi neprestajne adorujú Najvyššieho.

Brána pokory

Je smutné, že mnohí gréckokatolícki a pravoslávni veriaci nepoznajú bohatú symboliku tohto postoja a k eucharistickej čaši pristupujú nedôstojne, bez náležitej duchovnej dispozície, ktorú sme povinní prejavovať aj úctivým postojom tela.

Na druhej strane, v niektorých balkánskych pravoslávnych farnostiach (na rozdiel od tých ruských) nebýva vždy zvykom, aby veriaci pristupovali k sviatostnému Spasiteľovi s rukami skríženými na prsiach (*decussatim*). Nejde o nedostatok úcty, je to vecou regionálnych zvyklostí. Byzantská tradícia sama osebe nie je homogénna, jemné rituálne odlišnosti a nuansy existujú aj v rámci kultúrno-geografického rozptýlenia byzantského obradu a nie sú na škodu katolicite Cirkvi.

Gesto skríženia rúk pred prijatím Eucharistie sa v rumunskom prostredí nahrádza dôstojným prežehnaním sa a proskynézou (poklona a bozk) pred ikonou, ktorej sa veriaci klaňajú, keď prichádzajú ku kňazovi, rozdávajúcemu sviatosť. Z niektorých pravoslávnych kruhov sa ozývajú kritické hlasy, ktoré veneráciu ikon bezprostredne pred svätým prijímaním neodporúčajú. Prečo máme *ante communionem* uctievať ikonu, na ktorej vidíme Krista ako v zrkadle, keď stojíme priamo pred Pánom pod sviatosťnými spôsobmi? Nikdy však nechýba úklon tela (kňaz drží eucharistickú lyžicu tak, aby sa k nej kresťan pred prijatím Všemohúceho sklonil nielen duchovne, ale aj telesne).

Brána pokory v betlehemskej bazilike Narodenia Pána.

Zdroj: youtube.com

Obrázok č. 4

V Chráme Narodenia Pána v Betleheme pútajú pozornosť pútnikov „liliputánske“ dvere, ktorým sa hovorí Brána pokory. Traduje sa, že nízka výška dverí mala chrániť baziliku pred nájazdmi lúpežných skupín, no nemalú úlohu tu zohráva aj duchovná interpretácia. Keď chce človek prejsť týmito dverami, musí najprv skloniť hlavu a chrbát – musí sa umenšiť.

Rovnaký princíp sa uplatňuje aj pred eucharistickým Ježišom. Prechod Bránou pokory na fyzickej úrovni vyjadruje gesto proskynézy, ktoré sa zachováva v tradičných obradoch na Východe i na Západe.

Bozkávanie kalicha

Mnohé (najmä slovanské) východné cirkvi zachovali pekný zvyk bozkávať po svätom prijímaní okraj, resp. ľavú dolnú časť kalicha s eucharistickými partikulami. Gréckokatolícka cirkev na Slovensku tento úzus nepozná a bozkávanie kalicha sa zvyčajne nepraktizuje ani v súčasnom Grécku.

Aké duchovné poučenie sa skrýva v tomto zaujímavom úkone? Už spomínaný byzantský liturgista a svätec Mikuláš Kabasilas tvrdí, že bozkávanie kalicha je prejavom našej úcty k prebodnutému boku Pána Ježiša, z ktorého vyšla krv a voda.

Uctievanie Kristových rán je typické skôr pre západnú časť Cirkvi, svoje miesto však má aj *in mundo Orientali*. Na viacerých ikonách z postbyzantského obdobia môžeme vidieť, ako Prečistá Krv Pána Ježiša steká z Jeho zraneného boku do kalicha, napríklad: <https://russianicons.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/04/agieukharjack1.jpeg>

Krétska a neskôr aj „westernizovaná“ romantická ikonografia sa vo svojej naratívni a expresivite inšpirovala latinským svetom. Mohli by sme uvažovať aj nad tým, či a *quo modo* tieto ikony podnietili alebo ovplyvnili prax bozkávať po svätom prijímaní svätú čašu, a kedy sa tento zvyk dostal do ruského pravoslávia.

Byzantské formy eucharistickej úcty je vždy potrebné skúmať v kontexte vzťahu mystiky a rozumu. Vieme, že byzantská kultúra nepovažuje symbol za akýsi zástupný znak reality a nemá ani tendenciu striktno oddeľovať designáciu od denotácie, čo má svoje pozitíva aj negatíva.

Vysvetlime si to na príklade rozprávky Hansa Christiana Andersena o tieni, ktorý chce byť múdrejší, ako jeho pán, človek. Tieň sa vzoprie svojmu nositeľovi a začne si žiť vlastným životom. Tento tieň je obrazom nášho sebeckého a nezávislého ega, ktoré by nás najradšej zahubilo. Keď sa emócia násilne oddelí od rozumu (ako tieň v slávnej rozprávke) a začne nad rozumom neprirodzene dominovať, *homo sapiens* sa nevyhnutne stane karikatúrou seba samého. Eucharistia však pôsobí aj ako liek a protijed, *antidotum*, na sebadeštrukčné procesy v človeku. Eucharistická úcta Východu i Západu je preto fascinujúcim príkladom univerzálnej rovnováhy medzi viditeľným a neviditeľným, pochopiteľným a nepochopiteľným, medzi rozumom a citom.

Mystika, osobitne mystika byzantskej tradície, nie je kaleidoskopom emócií, ani tieňom rozumu. Je svetlom, ktoré osvetľuje realitu, ponorenú v tme a obmedzenosti ľudského poznania. Byzantský duch je preto uchvátený platónovským primátom ideí, a táto duchovno-mentálna dispozícia následne ovplyvnila aj eucharistickú spiritualitu Východu.

Ako sa eucharistická mystika prejavuje v textoch liturgie svätého Jána Zlatoústeho a v Božskej službe vopred posvätených darov, o tom si povieme nabudúce.

***

predchádzajúce časti:

[Eucharistická úcta na kresťanskom Východe \(Prvá časť\)](#)

[Eucharistická úcta na kresťanskom Východe \(Druhá časť\)](#)

[Eucharistická úcta na kresťanskom Východe \(Tretia časť\)](#)

[Eucharistická úcta na kresťanskom Východe \(Štvrtá časť\)](#)

[Eucharistická úcta na kresťanskom Východe \(Piata časť\)](#)

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/eucharisticka-ucta-na-krestanskom-vychode-siesta-cast/>